

I postupak je binarni u ovoj knjizi. Za prvi je karakterističan vezani stih, čvrsta strofička organizacija, rimarij, a za drugi slobodni stih, kolokvijalni izraz, veća dužina pesme, sastavljene pokatkad iz više delova, i češći izraz u elipsi.

Čini nam se, međutim, da je metaforički i simbolički sistem, kao i značenjski sloj nekih pesama dosta maglovit, neodređen i neodredljiv, da simboli nisu poetski uklopljeni i koordinirani u okviru jedne pesme, pa čak ni ciklusa, miti knjige, da nisu dovoljno pregnantni. U izvesnom smislu organske, čvrste, neporecive, neponovljive, individualizirane **jedinstvenosti** — ova primedba se može proširiti i na pojedine delove knjige, pa čak i na samu knjigu, po nama nedovoljno koherentnu, necelovitu. Iako je Perić pokazao znatnu brigu i nastojanje, najpre u kompoziciji svoje knjige, potom u njenom jezičkom sloju, kao i u smislenom, izgleda nam da je ova necelovitost dublje, unutrašnje prirode, od one necelovitosti koja dozvoljava da se pesmi, ciklusu ili knjizi oduzme stih ili pesma a da se ništa ne poremeti, utoliko pre što se na takvoj celovitosti insistiralo, što je Perićeva poezija došla u fazu da zaokrugljuje neka svoja traganja, da se čvršće i neopozivije oformljuje na nekim svojim prostorima. Tako je ova primedba više poziv pesniku da svoje pesničke gradnje čvršće i bolje utemeljuje i uobličuje, vodeći uvek računa o celini i celovitosti svoje poezije u svoj njoj dosadašnjoj ukupnosti i budućem razvoju.

F. Jameson:

»U TAMNICI JEZIKA«,

prevod A. Šoljan,

»Stvarnost«, Zagreb 1978.

Piše: Neven Jurica

Polazeći od teze da je povijest ljudske misli povijest njenih modela, Jameson se prihvatio zadatka da iznese konstitutivne odrednice lingvističkog misaonog modela onako kako ga je utemeljio njegov tvorac F. de Saussure, i kako se on projicirao u ruskom formalizmu, s jedne, i francuskom strukturalizmu, s druge strane. Pri čemu je Jameson pazio da se posebno zadrži na njihovim književnim implikacijama. Karakteristično je za formalizam da se bavio »načinom na koji se pojedino djelo razlikovno percipira na pozadini književnog sustava kao cjeline«, dok je

strukturalizmu osnovna intencija upravo deskripcija samog tog sustava i njegove znakovne organizacije.

Formalizam je prva književno-teorijska formacija koja je radikalno raskinula s tradicionalnom refleksijom o književnosti, s aristotelovskim konceptom umjetničkog djela kao svrhe: sve u djelu postoji za neku krajnju svrhu, i taj koncept okrenuo naglavce: sve u djelu postoji samo da bi omogućilo nastanak djela. Time se otvorila mogućnost nesmetanog proučavanja tehnike djela, odnosno književnosti kao zanatstva, ali se istovremeno stvorila opasnost da se čitava književnost svode samo na zanatstvo, sadržajni dio književnosti formalisti su potpuno odbacili i shvatili je kao govor o vlastitoj konstrukciji, o vlastitom formalnom oblikovanju. Međutim, koliko god se književnost može shvatiti kao govor o vlastitoj konstrukciji, smatra Jameson, toliko se ona mora shvaćati kao govor o vlastitim temama, jer je jedno neodvojivo od drugoga. Time Jameson zapravo samo potencira poznatu činjenicu da ruski formalizam, usprkos svim svojim metodološkim inovacijama i uspjesima, nije uspio zadovoljavajuće riješiti staru pozitivističku podjelu djela na sadržaj i formu. Osim toga, formalizam, koji je u početku smatrao da je tehnika »ogoljavanja postupaka« karakteristična samo za modernu poeziju, na kraju je morao priznati, po cijenu upadanja u kontradikcije, da je »ogoljavanje postupaka« osnovna struktura cjelokupne književnosti. Jer, očudavanje kao temeljni pojam formalističkog razmišljanja o književnosti (a »ogoljavanje postupaka« samo je jedna od tehnika očudavanja) jest imanentni princip same književnosti.

Glavna Jamesonova zamjerka formalizmu, međutim, odnosi se na činjenicu da on nije bio u stanju objasniti književne mijene, odnosno ono što književnost čini bitno povijesnom. Budući da je sustav književnosti potpuno izolirao od svih drugih sustava, formalizam nije imao iz čega objasniti promjene. Teonija očudjenja, kako je to jednom Medvedev, suvremenik i kritičar ruskog formalizma, lijepo rekao, i sama je vanknjiževna, pošto počiva na psihološkim očekivanjima čitatelja, pa se od nje niti ne može očekivati da imanentno utvrdi uzroke književnih mijena. Baš u toj nemoći integriranja dijakronije u sinkroniju Jameson vidi identičnost formalizma i Saussureovskog učenja o jeziku. Za Saussurea je temporalni model jezika sukcesivna serija potpunih sustava, pa je jezik, kao pojedini sustav, uvijek sadaš-

njest. Spoznaja tog sadašnjeg sustava, kao i sama njegova realnost, omogućena je binarnim mehanizmom Istovjetnosti i Razlike, odnosno Nazočnosti i Odsutnosti. Definicija sadašnjeg sustava jezika kao Nazočnosti dobiva se tek utvrđivanjem prošlih sustava kao odsutnosti. Isto je, dakako, i s prevladavajućim književnim formacijama. A ondje »gdje se sva povijest shvaća kao djelatnost jednog jedinog mehanizma«, kaže Jameson, »ona se preobražava opet u sinkroniju, i samo vrijeme postaje stanovišta ahistorijska, razmjerno mehanička repeticija«.

Vidljivo je, dakle, da Jamesonu u formalizmu smeta prvenstveno naglašena inkompatibilnost sinkronije i dijakronije. To je, uostalom, i ono što Jamesonu smeta u svim teorijskim opredjeljenjima proizašlim iz Saussureove lingvistike. U strukturalističkoj projekciji lingvističkog modela to se naročito oštro postavlja. Temeljne tri zamjerke koje Jameson upućuje strukturalizmu zasnivaju se zapravo na statičnosti strukturalističke projekcije. To su: spoznajni agnosticizam, formalizam, odnosno zapostavljanje sadržaja u korist čistih relacija i antihumanizam, tj. totalitarizam strukture.

Budući da je znak (riječ), kako je poznato, podijeljen na označitelja i označeno (ili akustičku sliku i pojam), moguće je čitati jezik proučavati bez obzira na zbilju, jer zbilja u takvoj koncepciji jezika ostaje kao nešto bitno vanjezično, odsutno iz jezika, a time relativno nespoznatljivo. Za strukturaliste jezični sustav je paralelan sa sustavom zbilje, a pošto je svaki jezični znak potpuno proizvoljan, govorimo da i ne postoje dodirne veze između jezika i zbilje. Može se reći da je jezik analogan zbilji, ali ne i homologan. To je, dakako, navelo strukturaliste da zaključuje kako je jezična struktura trajna struktura samoga duha, te da kroz jezik pokušaju objasniti činjenicu organiziranja značenja. Jameson itako postavljenoj problemu ispravno odgovara da su njegove teorijske pozicije identične teorijskim pozicijama Kantove filozofije i da je zbilja u strukturalizmu zapravo neznatno modificirana Kantova »stvar po sebi« (Ding an sich). Potrebno je, smatra Jameson, samo napraviti rekapitulaciju povijesti filozofije da se uoči kako su Kantove ideje, ideje u svojoj biti sinkronijski karaktera i statičke. Filozofski prevladane u Hegelovoj dijalektici, dakle u jednom bitno dijakronijskom konceptu.

S druge strane, ne priznavajući zbilju, strukturalizam je bio sklon potpuno iz svog teorijskog

vidokruga izbaciti i pojam označenog. »Jer bitno mjesto strukture jest organizacija označitelja između njih samih.« S aspekta označitelja, Derrida je kritizirao zapadnu metafiziku, odnosno svaku moguću filozofiju smisla. Na raskoraku (différence) između pojma i njegove jezične materijalizacije sagradio je Derrida zapravo jednu metafizičku kritiku metafizike, logocentičnu kritiku logocentrizma. On je, doduše, ispravno uočio da se misao morala dogoditi da bi uopće postojala u jeziku, tako da je njena nazočnost u jeziku istovremeno i njena odsutnost, što implicira da je značenje izvorno uvijek prije jezika, ali je to izrekao opet jezikom i time potvrdio načelnu nerješivost tog problema. Jameson smatra da inzistiranje na formi kojom se izbjegava razmišljati o supstancijalnosti jezičkih znakova dovodi do jedne prazne igre shemama i, u konzekvencijama, do apsolutnog filozofskog determinizma. Jer, relacije konstitutivne za strukturu u strukturalističkom su mišljenju shvaćene kao ontološki entiteti, pa je deskripcijom strukture nekog realnog predmeta u takvoj teoriji urješeno i pitanje njegovog bitka. Da li struktura zaista ima ontološki status, ili je ona samo operativni model stanovite znanosti, Jameson, međutim, nije u stanju precizno odgovoriti, jer smatra da bi izbor bilo koje odlučije bio načelno neprovjerljiv.

Iz postuliranja strukture kao ontičke realnosti, najzad, slijedi i potpuno zanemarivanje individualnog na svim teorijskim i tematskim razinama. To je zapravo najsporniji element strukturalističke refleksije. Koliko ima smisla za korist jedne fiktivne strukture, jednog okova u biti, zaniijekati subjekt i njegovu slobodu kreativnosti? Jameson, mislim s pravom, ne može pristati na takve etičke implikacije strukturalizma. Dobro je u svakoj ljudskoj djelatnosti vidjeti opće, ali je loše ne vidjeti pojedinačno.

Na kraju valja istaknuti: Jamesonovo književno prvenstvo bio čiji izložiti filozofske doseg strukturalizma, već iscrpno obraditi i prikazati genezu lingvističkog modela i njegove projekcije. To što je ona ipak uspjela, između ostalog, istaknuti neka sporna mjesta strukturalističke refleksije, što ih je, možda i nesvjesno, zaoštrila, rječito svjedoči da je sam strukturalizam napravio teren za jednu temeljitu kritiku koja će pokazati što je od njegovog misaonog zdanja zrelo za budućnost, a što, naprotiv, treba radikalno odbaciti. Jamesonovo književno prvenstvo pripada inicirajuće mjesto.

»polja« — časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

urednik: Ilija Bojancvić, Milan Dunderski, Slavko Gordić, Vićazoslav Hronjec, Dragana Koković i Jovan Zivlak (glavni i odgovorni urednik) tehnički i likovni urednik: Cvjetan Dimovski / sekretar: Radmila Gikić / članovi izdavačkog saveta: Janoš Banjaš, Bosiljka Bojanić, Cvjetan Dimovski, Nedeljko Terzić, Ilija Elhart, Ksenija Marčić, Gadanski, Slavko Mišković, Julijana Palfi, Jordan Pešić, Jožef Ric, Milan Stanić (predsjednik), Jovan Zivlak i Pero Zubac / izdaje: nip dnevnik, oour »redakcija dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31, direktor: Jovan Vilovac / osnivač: pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine / rukopis slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 190 / godišnja pretplata 60 dinara, za inostranstvo dvostruko / Žiro račun 65700-601-11971 nip dnevnik, oour »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja« / lektor: Zorica Stojanović / korektor: Aleksandra Kolarčić / meter: Milenko Veljkov / štampa: »prosveta« novi sad, stavana sremca 13. na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga.